

Kommunfullmäktige

**Beslut med föreskrifter angående kulturresevat, etapp 1 för Lögdö
Bruks järnbruksmiljö, Lögdö Bruk 1:7, 1:10, 1:11 och del av
Risgrändsbyn 3:1.**

BESLUT

Timrå kommun beslutar med stöd av 7 kapitlet 9 § i miljöbalken(SFS 1999:808) att bilda ett kulturresevat i Lögdö bruk enligt avgränsning på karta i figur 1. Kulturresevatet omfattar fastigheterna Lögdö Bruk 1:7, 1:10, 1:11 samt del av Risgrändsbyn 3:1(masugnsområdet) i Hässjö och Timrå socknar. Resevatets namn skall vara Lögdö Bruks kulturresevat. För att trygga ändamålet med kulturresevatet förordar Timrå kommun med stöd av 5-6 och 30§§ i miljöbalkens 7:e kapitel att i beslutet angivna föreskrifter skall gälla.

I enlighet med 2§ förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken m.m, ansvarar kultur- och teknikförvaltningen på Timrå kommun för samordningen av resevatsförvaltningen.

För prövningar av dispensansökningar och tillsyn enligt miljöbalkens 7:e kapitel ansvarar miljö- och byggförvaltningen på Timrå kommun enligt Timrå kommuns delegationsordning.

Timrå kommun avser att i etapp två göra en skötselplan i samråd med områdets övriga fastighetsägare och brukare.

RESERVATSFÖRESKRIFTER

Timrå kommun beslutar med stöd av miljöbalkens 7:e kapitel 5§ att följande inskränkningar – utöver vad som följer av andra lagar och förordningar – skall gälla gentemot sakägare att använda området.

Utan Timrå kommuns tillstånd är det förbjudet att:

- riva eller flytta byggnader
- uppföra nya byggnader eller anläggningar
- bygga om, till eller på annat sätt förändra byggnader utvändigt
- använda byggnadsmaterial eller metoder som påverkar byggnadernas kulturhistoriska värde på ett negativt sätt.
- måla om byggnaderna utvändigt med andra kulörer och färgtyper än de som anvisas i skötselplanen.
- att försumma byggnadernas underhåll så att de förfaller.

Vidare är det utan Timrå kommuns tillstånd förbjudet att:

- utföra muddring, schaktning, grävning och dikning,
- anordna upplag eller göra utfyllning,
- avverka träd.

Föreskrifter enligt 7 kap §6 miljöbalken om skyldighet för sakägare att tåla visst intrång. Ägare och innehavare av särskild rätt förpliktas tåla att följande anordningar utförs och åtgärder vidtas för att tillgodose syftet med reservatet.

- utmärkning av reservatet,
- uppsättning av informationstavlor på platser som anges i skötselplanen
- övrig skötsel av området som anges i skötselplanen

Föreskrifterna utgör inte hinder för löpande verksamhet som bedrivs av sakägarna, för normalt underhåll av befintliga vägar, fastigheter och ledningar samt för att tillgodose ändamålet med reservatet och som närmare anges i skötselplanen.

ADMINISTRATIVA DATA

Län: Västernorrland

Kommun: Timrå

Socknar: Hässjö(Lögdö Bruk 1:7, 1:10 och 1:11), Timrå(Risgrändsbyn 3:1)

Läge: x-koord 6939440, y-koord 1581240

Areal: 7 ha

Fastigheter: Lögdö Bruk 1:7, 1:10, 1:11 och Risgrändsbyn 3:1

Sakägare: Timrå kommun, Lögdö Bruks intresseförening, SCA, Hässjö församling, Pingstförsamlingen i Sundsvall.

Planbestämmelser: Området ingår i riksintresset Lögdö Bruk.

Gränsmarkering: Gränsmarkering ska följa svensk standard SIS 0315 22.

Förvaltare: Timrå kommun

Tillsyn: Timrå kommun

Detta beslut kan överklagas hos länsstyrelsen.

SYFTE

Syftet med kulturresevatet är att bevara och utveckla den industrihistoriskt värdefulla miljön som utgör ett tydligt exempel på den betydelse järnindustrin haft för vår bygd, från 1600-talet fram till våra dagar. Genom att bevara Lögdö

Bruk ges möjlighet för dagens och framtidens människor att få en god inblick i hur bygden utvecklats under historiens gång. Samtidigt ges goda möjligheter till en fortsatt god utveckling av området med stora hänsyn tagna till ett värdefullt kulturpräglad landskap.

Genom att bilda ett kulturresevat får området ett starkare juridiskt skydd än dagens riksintresse. Området får sannolikt också en högre status till gagn för nuvarande verksamhetsutövare och besöksnäringen i kommunen.

Genom att området blir kulturresevat får Timrå kommun och övriga sakägare i området större möjligheter att söka statliga medel för skötsel och utveckling av området.

Syftet uppnås genom att:

- bedriva byggnadsvård som tar hänsyn till enskilda byggnaders byggnadsskick
- förhindra rivning av bebyggelse
- bedriva markskötsel som hindrar att t ex stigar, vägar, vegetation m.m. förstörs eller påverkar området på ett negativt sätt
- följa upp bevarandearbetet
- utföra tillsyn

EKONOMI

Länsstyrelsen äskar medel ur statens anslag till kulturmiljöer med särskild pott för kulturresevat. Bidrag kan sökas för åtgärder i enlighet med skötselplanen. Inga generella krav på egen insats. Bidragsbeslut styrs av behov och slutredovisning av utförda åtgärder. Ekonomiskt stöd beviljas även till olika verksamheter inom området med anknytning till kulturmiljön.

Kommunens engagemang och kostnader

Kommunen äger och förvaltar fastigheten Lögdö bruk 1:11; fd Rättargården med tillhörande ekonomibyggnader samt fd ladugården.

Fastighetskontoret	Utfall 2003	Budget 2004 (K o T)
Intäkter	- 3,0	-
Bidrag till föreningen	10,0	20
Bygg och underhåll	18,0	6
Konsumtionsavgifter	150,0	127
Övriga driftkostnader	<u>11,0</u>	<u>18</u>
	186,0	171
Kapitaltjänst	<u>133,5</u>	<u>130</u>
Summa	319,5	301

Sysselsättningsåtgärder	Utfall 2003	Budget 2004 (Arbetsmarknadsenhet)
Fastighetsskötsel 1 ½ tjänst		
Kostnader	346	381
Bidrag	<u>200</u>	<u>235</u>
Summa	146	146

Därutöver sköter kommunens arbetsmarknadsenhet tillsyn och skötsel av masugnar och kringliggande markområde på uppdrag av Länsstyrelsen. Uppskattad kostnad 50 tim x 50 kr = 2.500 kr.

Kommunen ansvarar också för skötsel och underhåll av gamla landsvägsbron, vilket f n finansieras med fonderade medel från Vägverket.

Kommunens totala kostnad år 2003 var alltså 468.000 kr plus underhåll av bron.

HISTORIK

Lögdö Bruk anlades 1685 av Erich Theet, häradshövding i Medelpad och bosatt på Orsilgården i Timrå. Tillsammans med Petter Westberg, Isack Mahej och Marin Malsi ansökte han om tillstånd att uppföra en masugn och en stångjärnshammare i Lögdö.

Theet och hans kompanjoner fick sitt privilegium av Bergskollegiet, ett centralt organ för brukspolitiken som inrättats 1637. Förutom tillståndet fick man också 10 års skattefrihet för bruket.

Theet hade sökt malm i trakten och funnit järnmalm på Lögdö bys ägor, men malmen var alltför blandad med kisel för att duka i masugnen. Även andra fyndigheter i trakterna visade sig vara av sämre kvalitet.

Malmen fick i stället skeppas till Lögdö från Mellansverige, bl a från Utö gruvor i Stockholms södra skärgård. Att transportera malmen sjövägen var,

även om sträckorna var långa, betydligt billigare än landtransporter med häst och vagn.

Masugnen byggdes vid den lilla Snägdån, nuvarande Masugnsbäcken.

Stångjärnshammaren med två härdar placerades vis Aspån, som liksom Masugnsbäcken har sitt utlopp i Ljustorpsån. Aspån och Masugnsbäcken var små vattendrag, men hamrarna krävde inte mycket vatten för driften och flera hålldammar byggdes ovanför både masugn och hammare för att man skulle kunna reglera vattenflödet.

Ibland blev dock vårfloeden eller höstregnen alltför våldsamma och flera gånger förstördes dammarna och både stångjärnshammare och kvarn spolades helt eller delvis bort.

Även masugnen skadades svårt då Masugnsbäcken svämmade över i augusti 1733. Under pågående blåsning i masugnen överraskades man av att vattnet strömmade in. Hastigt fick man slå hål för att släppa ut vattnet som tog med sig kol, malm och sand ut. Reparationen av masugnen påbörjades genast och fortsatte in på nästa år..

Samhället som växte upp kring bruket var till stor del självförsörjande, med ett betydande jordbruk och egen lanthandel. I centrum låg herrgården tillsammans med kyrkan, skolan, jordbruksbyggnader och tjänstemannabostäder. Utspridda längs bruksgatan, mot masugnen och hamrarna, låg brukstorp för hyttehammar- och dagsverksarbetare.

År 1803 fanns vid Lögdö Bruk 51 stycken bostäder byggda för brukets arbetare. Vid Lögdö fanns inga arbetarlängor, något som var vanligt vid många andra bruk. I stället bodde en stor del av de anställda i torp ute på brukets ägor. 1749 var 199 personer mantalsskrivna på Lögdö och hundra år senare, 1850, hade Lögdö som ett av de största bruken i Medelpad en mantalsskriven befolkning på 295 personer. Betydligt fler avlönades dock av bruket eftersom den kringboende befolkningen, ofta bönder och torpare, gavs möjligheter till extra inkomster genom till exempel körslor, kolning och jordbruksarbete.

I slutet av 1800-talet minskade järnbruksrörelsens lönsamhet samtidigt som det blev alltmer ekonomiskt att använda skogen för sågverksindustrin.

Bruksdriften upphörde i Sulå 1869, i Lagfors 1877 och 1878 blåstes det för sista gången i Lögdö masugn och därmed upphörde järnframställningen i större skala.

1881 fick ägaren, Sunds sågverksbolag, genom en kunglig resolution, tillstånd till flyttning av Lögdöverkens järntillverkning till Sund. På så sätt säkerställde man nyttjanderätten till rekognitionsskogarna som var fast förbundna med Lögdöverken.

När Lögdö Bruk anlades var Ljustorpsån fortfarande segelbar och Lögdösjön sträckte sig nästan ända upp till herrgården.

Järnmalmen från Utö gruvor lossades på Lilla Gistaholmen strax norr om Alnön. Därifrån fraktades den på lindragna och segelbara pråmar uppför Indalsälvens mynning, genom deltat, vidare uppför Ljustorpsån och över Lögdösjön.

Sedan driften vid järnbruket upphörde 1878 har stora förändringar skett i miljön. Landhöjningen innebar att transporterna till bruket under de sista årens verksamhet fick ske landvägen i stället.

Idag har skogen krupit närmare ruinerna och av slagghögar, kolhus och andra byggnader finns få rester kvar. 1865 fanns runt masugnen ett tjugotal byggnader, t ex järnbodar, badstuga och bostäder för masmästare och hyttedrängar.

Den första masugnen på Lögdö togs i bruk 1685. Den renoverades. Plockades ner och återuppsattes vid ett flertal tillfällen, bland annat efter att ha drabbats av en svår vårflood. Det som återstår idag är ugnspipan efter den masugn som sattes upp 1827 och delvis byggdes om 1854.

Rostningen av järnmalmen skedde från början i rostgropar där ved och malm varvades och antändes. 1827 uppfördes i Lögdö en av Sveriges två första vedeldade rostugnar. Denna ugn ersattes 1857 med en ny typ av rostugn som eldades med masugnsgas.

Rostugnsippan som står som ruin idag är byggd 1872 och omgavs då, liksom masugnen, av en rödfärgade träöverbyggnad.

NULÄGESBESKRIVNING

Det gamla bruksområdet på Lögdö består idag av en sammanhållen bruksmiljö. Området är klassat som riksintressant för kulturminnesvården. Som ett av de bäst bevarade järnbruken i regionen ger Lögdö en god bild av hur bruksmiljön en gång gestaltade sig.

I samband med Lögdö Bruks 300-årsjubileum 1985, övertog Timrå kommun flertalet av byggnaderna inom området från tidigare ägaren SCA. Flera av husen som var i dåligt skick och rivningsfärdiga i början av 1980-talet har räddats och under en följd av år restaurerats.

Bruksområdet förvaltas och vårdas av Lögdö Bruks Intresseförening, vars ändamål är att värna och vårda områdets miljö och kulturarv. Man anordnar årligen återkommande arrangemang, samt hyr ut lokaler till privata tillställningar, skolor och kursverksamhet. I logen och i sädesmagasinet visas en samling jordbruksföremål och vagnar.

Lögdö Bruks Herrgård med annex, timrade härbren och omgivande park ägs av Pingstkyrkan i Sundsvall, som här bedriver vandrarhem, kursgård m.m.

Lögdö Bruks kyrka tillhör Hässjö församling och används tillsammans med Timrå församling. Kyrkan är omtyckt vid vigslar och dop och den stämningsfulla julottan är alltid välbesökt.

ÄRENDETS HANDLÄGGNING

Förslaget att bilda ett kulturresevat för Lögdö Bruk togs första gången upp vid ett möte med företrädare för Timrå kommun och länsstyrelsen 15 mars 2004. En arbetsgrupp bildades för att utreda frågan. I arbetsgruppen ingår Lars-Erik Westerlund och Ingrid Månsson från kultur och teknikförvaltningen samt Hans-Erik Åslin och Stefan Grundström från miljö- och byggkontoret.

22 april 2004 träffade arbetsgruppen representanter för sakägarna, se bifogade minnesanteckningar. Därefter har kommunstyrelsen beslutat att skicka ut förslaget på remiss till alla berörda sakägare inkl de närboende. Fem skriftliga remissvar har kommit in som beaktats i det nya förslaget.

SÄNDLISTA FÖR REMISSYTTRANDE

Lögdö Bruks intresseförening, SCA Skog AB, Hässjö församling,
Pingstförsamlingen i Sundsvall, Länsstyrelsen, Riksantikvarieämbetet,
närboende.